

УДК 378.10

*ЮРІЙ КОЗЛОВСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор, завідувач, кафедра педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет "Львівська політехніка", Україна
ORCID 0000-0003-1006-0130
Yuriy.m.kozlovskiy@lpnu.ua*

*НАТАЛІЯ ВОВЧАСТА, докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка, кафедра іноземних мов, Національний університет "Львівська політехніка", ІТ СТЕП Університету, Україна
ORCID ID 0000-0001-9562-8244
natvovchasta@gmail.com*

*АНДРІЙ ЦЮПРИК, доктор педагогічних наук, доцент, доцент, кафедра практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна
ORCID ID 0000-0002-2921-7778
tsarob@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОЇ ОСВІТИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

*YURIY KOZLOVSKYI, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Head of Department of Pedagogics and Social Management, National University "Lviv Polytechnic", Lviv, Ukraine
NATALIIA VOVCHASTA, Doctor of Pedagogical Sciences, associate professor, associate professor of Department of Foreign Languages, National University "Lviv Polytechnic", IT STEP University, Ukraine
ANDRII TSIUPRYK, Doctor of Pedagogical Sciences, associate professor, associate professor of Department of Applied Psychology and Pedagogy, Lviv State University of Life Safety, Ukraine*

PECULIARITIES OF SCIENTIFIC EDUCATION OF ACADEMIC LECTURER OF HIGHER EDUCATION

У статті наголошується на важливості діяльності викладача вищої школи, який має високу соціальну значущість і посідає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні психологічної культури особистості, національної свідомості та духовної культури українського суспільства. Представлено базові етапи освіти. Описано біфункціональність наукової освіти як сферу освіти і науки, що перетинаються. Виявлено особливості наукової роботи викладача в умовах закладу вищої освіти.

Ключові слова: викладач, освіта, наукова діяльність, заклад вищої освіти.

Summary. The importance of the activity of academic lecturer of higher educational establishment who has a social significance and takes a key role

in the country and formation of personality's psychological culture, national consciousness and spiritual culture of Ukrainian society is emphasized. The major stages of education are presented in the article. The functionality of scientific education as a sphere of education and science which are crossing is shown. The special peculiarities of the scientific work of the academic lecturer in the condition of the higher educational establishment are given.

Key words: academic lecturer, education, scientific activity, higher educational establishment.

Мета: обґрунтувати сутність та виявити особливості наукової освіти викладача закладу вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професія педагога сформувалася в найдавніші часи і пройшла тривалий час еволюції, за-

наючи суттєвих змін. Поступово у процесі становлення і розвитку університетської освіти "викристалізувалися уявлення про те, які якості повинна мати людина, що обирає викладацьку діяльність, які функції повинен виконувати викладач закладу вищої освіти (далі ЗВО), систематизувалися в статутах освітніх закладів його права й обов'язки" (Мирошник, 2014). Перспективним для вищої освіти сьогодні є створення єдиного європейського освітнього простору, що має сприяти підвищенню якості освіти, професіоналізму педагогів, надання пріоритетності науковій діяльності студентів і викладачів тощо.

На сучасному етапі відбувається радикальний перехід від навчально-освітнього до науково-освітнього процесу. Методи викладання в системі вищої освіти мають базуватись на принципах забезпечення єдності

навчальної і науково-дослідницької діяльності викладачів та студентів як фундаментальної умови засвоєння студентами наукового методу, з одного боку, та розвитку професіоналізму викладачів – з іншого. Наукова освіта є особливою базовою галуззю освіти спільно із загальною і професійною освітою та закономірним підсумком розвитку педагогіки як розвитком здібностей до наукової творчості.

Аналіз досліджень і публікацій.

У вищій школі проводиться значна робота з наукової підготовки студентів, аспірантів, докторантів і викладацького складу загалом, однак, мова далеко не завжди ведеться про цілеспрямовану підготовку особистості до наукової діяльності. Сьогодні "не можна стверджувати, що теорія наукової освіти вже розроблена належною мірою. Висновок про те, що наукова освіта є особливою базовою галуззю освіти поряд із загальною і професійною освітою, є закономірним підсумком розвитку педагогіки" (Леднев, 2002). Традиційно наукову підготовку зазвичай зараховували до вищої фази професійної освіти.

Проте науковій освіті притаманні риси, що у функціональному сенсі виходять за рамки загальної і професійної освіти: наукова освіта має своє особливе особистісне і соціальне призначення, свою домінуючу функцію і відповідно свою лінію змісту освіти, а саме розвиток здібностей до наукової творчості. Тому маємо підстави вважати наукову освіту особливою разом із загальною і професійною, вважати видом і галуззю освіти.

Проблемі наукової та освітньої діяльності ЗВО присвячена низка педагогічних досліджень (Р. Гуревич, В. Ледньов, О. Мартиненко, О. Микитюк, О. Рассомахіна, В. Степашко, А. Таньшина, П. Горкуненко, Г. Кловак, Н. Люткін, Ю. Татарінов, А. Щербаков); висвітлена і науково-проектна діяльність у ЗВО (С. Гончаренко, Г. Добров, В. Петрук та ін.). Водночас питання наукової освіти залишається малодослідженим, що й зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Виклад основного матеріалу.

Викладач вищої школи покликаний підготувати до майбутньої професійної діяльності спеціаліста з відповідною системою професійних знань, умінь, якостей, а також молодих науковців, що виконуватимуть повноцінну функцію науково-педагогічних працівників. Виділяються два напрями інтеграції науки та освіти: "освіти до науки" і "науки до освіти" (Мержанов, 2005). Перший напрям у ЗВО діє вже давно та надійно, оскільки студенти разом з викладачем завжди займаються дослідницькою роботою, другий напрям виглядає слабшим, оскільки організація освітніх "осередків" у науково-дослідних інститутах і передача з їх допомогою відомостей про досягнення сучасної науки викладацькому активу та молоді, котра навчається, ведеться неефективно та в обмеженій кількості.

Тематика наукових досліджень у ЗВО здебільшого має галузеве спрямування. Водночас подекуди панує хибне уявлення, що проблеми освіти та педагогічної науки є прерогативою суто педагогічних університетів і спеціалізованих кафедр. Це зумовлює односторонній підхід до оцінювання професійних якостей працівників закладу вищої освіти, коли їхні педагогічні та галузеві знання й уміння розглядаються ізольовано. Трапляються випадки, коли талановитий науковець з високими якісними та кількісними показниками наукової діяльності не має достатніх знань з педагогіки та психології, а прекрасний педагог – посередні знання про розвиток галузевої науки.

Масовий характер наукових професій зумовлює дві різні тенденції: надмірного зростання функцій чистого навчання у ЗВО і відриву фахівців науково-дослідних установ від завдань навчання студентської молоді. Специфічна атмосфера наукового навчання, якому властива широта мислення, причому увага учасників ще не поглинута завданнями строгої спеціалізованої праці, повинна сприяти виникненню дискусій і зміні основ в парадигмах наукового знання (Лайтко, 1997). У систематичному контакті визначних

учених із студентами старших курсів, аспірантами і стажистами виникає ядро класичної наукової школи, якщо для цього є передумови в об'єктивному розвитку певної галузі наукового дослідження.

Був час, коли навчальну діяльність, тобто практику навчання і виховання, протиставляли науці, власне науковому дослідженню. Уважалося, що наука веде безперервний пошук, бореться проти будь-якої рутини, що тільки їй притаманні творчі засади, а школа, зокрема вища, натомість бере лише усталене та перевірене, тобто те, що не підлягає сумніву і є інституцією консервативною (Бонко, 2014). Але сучасна практика доводить, що ця суперечність певною мірою штучна, і саме дослідницький компонент зближує науковий пошук і навчально-виховний процес, саме він стимулює творчий підхід у практичній діяльності, що сприяє творчості науковій. Тому в освітній практиці особливої уваги набувають дослідницькі компоненти, які поступово стають дуже важливим складником педагогічної діяльності кожного педагога.

У наші дні "кістяк системи освіти, свого роду кристалічну ґратку складають три базових галузі (загальна, професійна й наукова освіта), які є системотвірними як по вертикалі, так і по горизонталі. Інакше кажучи, кожна з них виступає в загальній системі освіти двояко. По-перше, усі вони є наскрізними лініями, що проходять через послідовні щаблі й етапи освіти. По-друге, кожна з них домінує на одному з етапів освіти, визначаючи його специфіку" (Леднев, 2002). На третьому етапі домінує лінія наукової освіти. Дві інших наскрізних ліній (загальна і професійна освіта) проходять і через щаблі третього етапу: загальну освіту у вигляді таких предметів, як філософія та іноземна мова, що вивчаються в аспірантурі, а також у тому, що формуються якості особистості, пов'язані з прогнозуванням, є найбільш загальними з усіх загальноосвітніх.

Професійна освіта проявляється на цьому етапі як і поглиблення спеціалізації за допомогою обрання ви-

шівської тематики дослідження. Інакше кажучи, наукова освіта містить риси загального і професійного, але за домінуючою ознакою є особливим етапом – науковою освітою.

Кожен з базових етапів освіти поділяється на ступені. Загальна освіта має три ступені – початкову, основну і старшу. Другий етап – професійна освіта – теж має три ступені (початкову, середню і вищу). Третій етап, тобто наукова освіта, передбачає два послідовних ступені – аспірантуру і докторантуру.

Говорячи про термінологію, слід зауважити, що наукова освіта не зводиться до аспірантури й докторантури, маючи у своєму складі дуже розвинену пропедевтичну частину, що охоплює все попереднє життя людини (Леднев, 2002). Наукова освіта за своєю природою біфункціональна, оскільки належить одночасно до двох системоутворювальних соціальних інститутів – науки та освіти, і є сферою їх перетину. Інакше кажучи, з одного боку, це сфера науки, з іншого – сфера освіти, що відображено в назві "наукова освіта", яка складається з двох ключових слів.

Нині ставлення до наукового виробництва як професії обумовлено передусім тим, що "серед молоді дуже поширене уявлення, що наука стала чимось на зразок арифметичної задачі, що вона створюється в лабораторіях або за допомогою статистичних картотек одним тільки холодним розумом. Однак людині потрібна ідея, і до того ж ідея вірна. Звичайно, розрахунок теж є необхідною умовою. Науковець повинен примиритися також з тим ризиком, яким супроводжується будь-яка наукова робота: прийде "натхнення" або не прийде. Комерсанту або великому промисловцеві без "комерційної фантазії", тобто без вигадки, краще залишатися технічним чиновником; він ніколи не створить організаційних нововведень" (Вебер, 1990). Зроблене в галузі науки застаріє через 10 чи 50 років: такий зміст наукової роботи, що становить її специфічну відмінність від всіх інших елементів культури.

У ЗВО проводиться значна робота з наукової підготовки студентів,

аспірантів, докторантів і викладацького складу загалом. Ідеться про цілеспрямовану підготовку особистості до наукової діяльності як до основної чи суміжної професії. Ураховуючи складність і значущість розробки педагогічної системи наукової діяльності ЗВО та її підґрунтя – теорії педагогіки наукової діяльності, першочерговим завданням є обґрунтування теоретико-методологічних положень моделювання цієї системи та підсистем.

На основі аналізу сутності наукової діяльності виявлено її особливості в умовах ЗВО: безпосередня участь учасників навчального процесу в науково-дослідницькій роботі; взаємовплив наукового й освітнього процесів у ЗВО; єдність галузевих і педагогічних знань сучасного науково-педагогічного працівника ЗВО; забезпечення зв'язків науково-дослідницької роботи з навчально-виховним процесом; координація наукової діяльності ЗВО в науковим відділом, який забезпечує науково-організаційну складову діяльності, здійснює міжнародні зв'язки, забезпечує підвищення кваліфікації викладачів та організовує спільну науково-дослідницьку роботу викладачів і студентів, надає консультаційну допомогу в науково-дослідницькій роботі; оптимізація співвідношення наукової й освітньої діяльності викладачів; організація наукових, науково-практичних конференцій, науково-методичних семінарів, науково-дослідницьких та інших видів робіт учасників навчально-виховного процесу; підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації та підвищення наукової кваліфікації професорсько-викладацьких кадрів; поєднання наукової та навчальної діяльності викладачів і студентів; практична спрямованість наукової діяльності колективу ЗВО на потреби виробництва, бізнесу тощо.

Для науковця предметом праці є процес перетворення і, насамперед, одержання нових знань з перспективою їх подальшого застосування. Відносно інваріантними є засоби науково-педагогічної праці, що мають низку спільних характеристик для

всіх ЗВО. Однак можна визначити засоби науково-галузевої праці за однопрофільними навчальними закладами. Професійні обов'язки часто відображені в посадовій інструкції і вказують на основні форми активності працівника як обов'язкові складники змісту його професійної діяльності. Для наукового працівника ЗВО ці обов'язки в реальних умовах є достатньо невизначеними та непосильними. Якщо формально професійно-педагогічні обов'язки викладача у ЗВО є доволі чіткими й однозначними, то вимоги до його науково-педагогічної діяльності найчастіше зводяться лише до написання певної кількості методичних рекомендацій чи наукових статей. Причому, часто ця наукова продукція має низку суттєвих недоліків: у галузі педагогічних наук методичні рекомендації, зазвичай, є ненауковими (не містять нове знання), а скоріше, дидактичними матеріалами, які, будучи корисними для викладачів, усе ж не можуть належати до наукових праць.

У свою чергу, продукція науково-галузевої діяльності викладача ЗВО теж далеко не завжди є науковою. Дослідники, котрі мають вагомий здобутки у галузі непедагогічних, профільних для певного ЗВО наук, часто вважають педагогічну діяльність "додатковим навантаженням", а іноді просто неспроможні передати власні досягнення студентам, грамотно трансформувати одержане ними наукове знання в навчальне. Спостерігається і протилежне явище: коли викладач відмінно виконує педагогічні функції, натомість неспроможний на належному рівні брати на себе науково-галузеві та науково-педагогічні обов'язки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перехід вищої школи від навчально-освітнього до науково-освітнього процесу актуалізує необхідність розвитку теорії наукової освіти як особливої базової галузі освіти разом із загальною і професійною. У вищій школі проводиться значна робота з наукової підготовки студентів, аспірантів, докторантів і викладацького складу за-

галом, однак ідеться про цілеспрямовану підготовку особистості до наукової діяльності. Оскільки нині педагогіка характеризується посиленням інтеграційних процесів, наукова освіта органічно поєднує риси загальної і професійної освіти, є їх логічним продовженням. У цьому контексті наукова діяльність закладу вищої освіти розглядається як комплексна діяльність, яка містить професійно-галузеву, професійно-педагогічну та загальнонаукову складові: органічне поєднання усіх трьох складових на основі загальнонаукової формує на стику педагогічної науки і загального наукознавства педагогіку наукової діяльності.

До подальших напрямів дослідження відносимо обґрунтування методологічних основ науково-освітньої діяльності як важливої складової педагогіки вищої школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Мірошник, З. М. (2014). Побудова професіограми викладача вищої педагогічної школи: рольовий підхід. *Проблеми сучасної психології*, 23, 413.

Леднев, В. С. (2002). Научное образование: развитие способностей к научному творчеству, МГАУ, 23.

Мержанов, А. Г. (2005). Интеграция образования и науки. *Машиностроитель*, 6, 46–52.

Лайтко, Г. (1997). Научная школа – теоретические и практические аспекты. *Школы в науке*, 217–248.

Бопко, І. З. (2014). Наукова діяльність викладача вищої школи в умовах Болонського процесу. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 4, 56–63.

Леднев, В. С. (2002). Научное образование: развитие способностей к научному творчеству.

Вебер, М. (1990). Наука как призвание и профессия. *Избранные произведения*, 708.

Козловський, Ю. М. (2020). Гармонізація освітнього процесу у закладах вищої освіти засобами інтегративного підходу. *Освітні обрії*, 2(51), 15–19, DOI: <https://doi.org/10.15330/obrii.51.2.15-19>.

REFERENCES

Miroshnyk, Z. M. (2014). Pobudova profesiogramy vykladacha vyshhoji pedagoghich-noji shkoly: roljovyy pidkhid (Construction of the professional profile of university lecturer of the higher pedagogical educational establishment: role approach). *Problemy suchasnoji psykholohiji*, 23, 413.

Lednev, V. S. (2002). Nauchnoe obrazovanye: razvytye sposobnostej k nauchnomu tvorchestvu (Science Education: Development of Abilities

for Scientific Creativity), MGAU, 23.

Merzhanov, A. G. (2005). Yntegracyja obrazovanyja i nauky (Integration of education and science). *Mashynostroytelj*, 6, 46–52.

Laihtko, G. (1997). Nauchnaja shkola – teoretycheskye y praktycheskye aspekty. (School of Science – Theoretical and Practical Aspects). *Shkoly v nauke*, 217–248.

Bopko, I. Z. (2014). Naukova dijajlnijstj vykladacha vyshhoji shkoly v umovakh Bolonsjkogho procesu (Scientific activity of the academic lecturer in the Bologna process). *Visnyk Nacionaljnoji akademiji Derzhavnoji prykordonnoji sluzhby Ukrainy*, 4, 56–63.

Lednev, V. S. (2002). Nauchnoe obrazovanye: razvytye sposobnostej k nauchnomu tvorchestvu (Science education: development of abilities for scientific creativity).

Weber, M. (1990). Nauka kak pryzvanye i professyja (Science as a vocation and profession). *Yzbrannye proyzvedenyja*, 708.

Kozlovskiy, Yu. M. (2020). Gharmonizacija osvitnjogho procesu u zakladakh vyshhoji osvity zasobamy integhratyvnogho pidkходу (Harmonization of the educational process in higher education institutions by means of an integrative approach). *Osvitni obriji*, 2(51), 15–19, DOI: <https://doi.org/10.15330/obrii.51.2.15-19>.

Стаття надійшла 5. 11. 2021 р.

